

ISBN 964-2882-409-2
نسخه دوم، زمستان ۱۳۸۱ (مهرماه ۱۳۸۲) / انتشارات خورشید
۲۸۷/۱ - تهران، خیابان ولیعصر، پلاک ۱۱۱، پست‌کد ۱۹۱۳۱
تلفن: ۰۲۱-۸۸۸۸۸۸۸۸

قحط خورشید

گزینه غزلیات و رباعیات
مولانا جلال‌الدین بلخی رومی

(متن دوزبانه در قلمرو ادبیات تطبیقی)

با ترجمه انگلیسی غزلیات
به قلم
رینولد ان نیکلسون

و
ترجمه انگلیسی رباعیات به قلم
زارا هوشمند

به کوشش
مجید روشنگر

انتشارات خورشید

فهرست

پیشگفتار چاپ دوم

- پیشگفتار چاپ دوم ۵
- پیشگفتار چاپ اول ۱۰
- احوال و آثار مولوی ۱۵
- بخش اول - برگزیده اشعار دیوان شمس تبریزی ۵۵
- بخش دوم - برگزیده رباعیات مولانا ۲۰۳
- دانشگاه‌های ایران میسر بود و دلیل عمده چاپ فطخ خورشید این بود که نسخه دوزبانه برگزیده اشعار مولانا در اختیار همگان و بویژه در دسترس دانشجویان ادبیات تطبیقی قرار گیرد.
- روشن است که ترجمه نیکلسون از دیوان شمس، سبکی است که در اواخر قرن نوزدهم رواج داشته و برای دانشجویان در عصر ما تا اندازه‌ای مهجور جلوه می‌کند. اما این، دلیل آن نبود که چنین اثر مهمی از دسترس همگان به دور بماند؛ بویژه آنکه این ترجمه از دیروز تا هنوز نزدیک اهل دانش از قبول و اقبال واقعی برخوردار بوده است. در آن سال‌ها، مثل امروزه ترجمه‌های تازه‌تری در اختیار جهانیان نبود و چاپ دوزبانه فطخ خورشید برای دانشجویان ادبیات تطبیقی و دیگر علاقه‌مندان به متون دوزبانه گام مفیدی به شمار می‌آمد.
- اما امروز ترجمه‌های دیگری از اشعار مولانا به صورت شعر آزاد انگلیسی منتشر شده که از مشهورترین آن یکی ترجمه‌های Robert Bly و دیگری ترجمه‌های Coleman Barks است. که از ترجمه «بارکز» تاکنون بیش از شصدهزار نسخه شعر در آمریکا بفروش رفته است. این ترجمه‌ها باعث شده که شعر مولانا از طرف

پیشگفتار چاپ دوم

بیش از صد سال از چاپ نخستین برگزیده اشعار دیوان شمس تبریزی به ترجمه ر. ا. نیکلسون می‌گذرد. از چاپ اول همین کتاب در ایران - که با نام قحط خورشید منتشر شد - نیز ۲۵ سال می‌گذرد. پیش از چاپ قحط خورشید، دسترسی به ترجمه نیکلسون و نسخه کمیاب او فقط در کتابخانه ملی و در چند کتابخانه دانشگاه‌های ایران میسر بود و دلیل عمده چاپ قحط خورشید این بود که نسخه دوزبانه برگزیده اشعار مولانا در اختیار همگان و بویژه در دسترس دانشجویان ادبیات تطبیقی قرار گیرد.

روشن است که ترجمه نیکلسون از دیوان شمس، سبکی است که در اواخر قرن نوزدهم رواج داشته و برای دانشجویان در عصر ما تا اندازه‌ای مهجور جلوه می‌کند. اما این، دلیل آن نبود که چنین اثر مهمی از دسترس همگان به دور بماند؛ بویژه آنکه این ترجمه از دیروز تا هنوز نزدیک اهل دانش از قبول و اقبال وافر برخوردار بوده است. در آن سال‌ها، مثل امروز، ترجمه‌های تازه‌تری در اختیار جهانیان نبود و چاپ دوزبانه قحط خورشید برای دانشجویان ادبیات تطبیقی و دیگر علاقه‌مندان به متون دوزبانه گام مفیدی به شمار می‌آمد.

اما امروز ترجمه‌های دیگری از اشعار مولانا به صورت شعر آزاد انگلیسی منتشر شده که از مشهورترین آن یکی ترجمه‌های Robert Bly و دیگری ترجمه‌های Coleman Barks است - که از ترجمه «بارکز» تاکنون بیش از ششصد هزار نسخه فقط در امریکا بفروش رفته است. این ترجمه‌ها باعث شده که شعر مولانا از طرف

دوستداران آثار مولوی مورد استقبال فراوان قرار گیرد تا جایی که امروز شور و هیجان مولوی‌گرایی یا آن چیزی که با اصطلاح Rumi Mania از آن یاد می‌شود، سراسر آمریکا و دنیای غرب را دربر گرفته است. این شور و هیجان با خواندن اشعار مولانا در تصنیف‌های خواننده مشهوری چون مادونا Madonna یا در برنامه تلویزیونی اُپرا Oprah در میان جوانان مقبولیت گسترده‌ای پیدا کرده است. در توسعه و ترویج آن چیزی که در کشورهای صنعتی از آن با عنوان معنویت عصر جدید New Age Spirituality یاد می‌شود و طرفداران بیشماری دارد، اشعار مولانا سهم عمده‌ای دارد.

اما چاپ دوم فقط خورشید به زیور دیگری نیز آراسته است. دوست دیرین و فرهیخته، زارا هوشمند، مترجم متعهد روزگار ما که از دیرباز با آهنگ ملکوتی جلال‌الدین انیس و جلیس بوده است، در این چاپ به یاری آمد و نقیصه‌ای را که به سبب نبودن رباعیات مولانا در این کتاب به وجود آمده بود با خامۀ دل‌انگیز خویش برطرف ساخت.

زارا هوشمند با ترجمۀ آثار بیژن مفید و اشعار احمد شاملو و مهدی اخوان ثالث و بخشی از کارهای محمود دولت‌آبادی، علاقه خود را به ادبیات معاصر فارسی نشان داده است و در این اواخر با رو آوردن به اشعار مولانا به آزمون دیگری دست زده است. او ترجمه‌ای از حدود ۴۰۰ رباعی مولانا را بر صفحه اینترنت در اختیار علاقه‌مندان اشعار مولوی قرار داد. و در چاپ جدید فقط خورشید، با پیشنهاد من، موافقت کرد که از میان آن ترجمه‌ها، ۱۹۱ رباعی در بخش جداگانه‌ای در کنار ترجمۀ نیکلسون قرار داده شود.

این انتخاب دو دلیل داشت:

نخست آنکه ترجمۀ امروزی زارا هوشمند زمینه مقابله با قدمت ترجمۀ نیکلسون را برای دانشجوی ادبیات تطبیقی فراهم می‌کند تا او با قیاس میان این دو ترجمه به تحولات زبان و ادبیات در این دوران آگاه گردد. دیگر اینکه، تاکنون این رباعیات در جای دیگری ترجمه نشده و این برای اولین بار است که ترجمۀ این تعداد رباعی در کتاب واحدی در اختیار علاقه‌مندان متون دوزبانه قرار می‌گیرد.*

* ما با ترجمۀ تعدادی از رباعیات مولانا در جای دیگری آشنا هستیم، اما از آن ترجمه پنجاه و پنج سال می‌گذرد و کتاب هم نایاب است. نگاه کنید به:

صاحب‌نظران، رباعیات مولانا را در حدود ۲۰۰۰ رباعی تخمین زده‌اند که در حدود ۱۲۰۰ تا ۱۳۰۰ رباعی آن در کتاب استاد بدیع‌الزمان فروزانفر گردآوری شده و انتخاب‌های زارا هوشمند نیز از همین کتاب است. برخی از مولوی‌شناسان، تعدادی از این رباعیات را متعلق به مولانا نمی‌دانند، چنانکه مولوی‌شناس شهیر، فرانکلین لوئیس Franklin Lewis در اثر مشهور خود به نام مولانا: گذشته و حال، شرق و غرب به برخی از این اشعار که به نظر او از آن مولوی نیست اشاره کرده است.*

زارا هوشمند در مقدمۀ کوتاهی که نوشته بود و بعد خواست که در این چاپ فعلاً کنار گذاشته شود، از سبک نیکلسون چنین یاد می‌کند:

انتخاب سبک نیکلسون سرشار از الهامی درخشان است. او سبکی را برگزید که یادآور زبان کینگ جیمز در ترجمۀ انگلیسی کتاب مزامیر در انجیل است که به سال ۱۶۱۱ میلادی به چاپ رسید و تا امروز به عنوان بهترین ترجمۀ انگلیسی این کتاب باقی مانده است. این سبکی است که با وجود قدمت تعمدی آن، برای هر انگلیسی‌زبانی که یکشنبه‌ها به کلیسا می‌رود آشنا و مأنوس است. سبکی است سرشار از عظمت و اقتدار. سبکی است که تصویر دقیقی از مقام مولانا در ادبیات فارسی را به معاصران انگلیسی زبان عرضه می‌کند.

زارا هوشمند خود شاعر است و لذا کار ترجمۀ رباعیات را در قالب شعر انگلیسی به خوانندگان خود عرضه کرده است. در حالیکه، فی‌المثل، ترجمۀ «بارکز» به سبک شعر آزاد است.

ذکر این نکته نیز در اینجا بایسته است که توضیحات نیکلسون بر ترجمۀ گزیده

A. J. Arberry, "The Ruba'iyat of Jalal al-Din Rumi-Select translation into English verse", London, Emery Walker, Ltd., 1949.

همچنین نگاه کنید به:

Mostafa Vaziri: "Beyond Sufism and Sainthoud, A Selection of Rumi's Poetry"

آقای مصطفی وزیری ۲۹ رباعی خیام را در این کتاب به انگلیسی ترجمه کرده است. این کتاب در اطریش توسط: Dream and Reality Publications چاپ شده و تا آنجا که صاحب این قلم اطلاع دارد، در کشورهای دیگر و از جمله آمریکا پخش نشده است.

* Franklin D. Lewis: Rumi, Past and Present, East and West. The Life, Teachings and Poetry of Jalal Al-Din Rumi (Oxford: One World, 2000) P. 532.

اشعار دیوان شمس تبریزی، به سبب آنکه حجم کتاب را افزایش می‌داد، در چاپ حاضر نیامده و خوانندگان و خوانندگان آن می‌توانند با مراجعه به متن اصلی کتاب کنجکاوهای پژوهشی خود را سیراب کنند.

چاپ دوم قحط خورشید از یک مزیت دیگر نیز برخوردار است و آن اینکه متن حاضر با حروف چینی جدید به چاپ رسیده و حروف چینی فارسی آن چشم‌نوازتر از حروف چینی چاپ پیشین است که در چاپخانه لیدن هلند به سال ۱۸۹۸ انجام گرفته بود و از ترکیب چشم‌نوازی برخوردار نبود.

امیدوارم چاپ دوم کتاب مقبول دستداران متون دوزبانی و به ویژه دانشجویان ادبیات تطبیقی و زبان‌های خارجی قرار گیرد و در چاپ‌های بعدی، بر تعداد ترجمه ادبیات افزوده شود.

۰۴ ر.

بعد از تحریر و یک اشاره کوتاه:

در فاصله آماده شدن چاپ دوم قحط خورشید، دو اتفاق فرخنده رخ داده است. نخست آنکه چاپ اصلی «منتخبات دیوان شمس تبریزی»، یعنی همان چاپ نیکلسون که جز در کتابخانه‌های ملی در دسترس دیگران نبود، از طرف مؤسسه انتشارات IBEX Publishers در آمریکا تجدید چاپ شد و اینک این نسخه نایاب در اختیار همگان است. انتشارات IBEX را ایرانیان کتاب‌دوست مقیم آمریکا تأسیس کرده‌اند و تجدید چاپ نسخه‌های نایاب در قلمرو کارهای فرهنگی این مؤسسه نشر است.

دیگر آنکه همین کتاب، با نام «جان‌جان: منتخباتی از دیوان شمس» همراه با ترجمه مقدمه نیکلسون و توضیحات او به قلم حسن لاهوتی توسط نشر نامک در تهران منتشر شد. آنچه را که در مقدمه چاپ اول قحط خورشید به آن اشاره کرده بودم به همت آقای حسن لاهوتی و با دقت تمام در چاپ ایشان انجام پذیرفته و بار سنگینی از دوش من برداشته شد. معذرتاً، چاپ دوم قحط خورشید از این مزیت برخوردار است که ۱۱۹ رباعی مولانا با ترجمه امروزی در زبان انگلیسی، در کنار ترجمه دیروزین غزلیات قرار گرفته و دانشجویان اکنون می‌توانند با مقایسه این دو ترجمه، تجربه عبور و مرور ادبیات را از یک زبان به زبان دیگر در طول یکصد سال اخیر مشاهده کنند. این کاری است که باید در دانشکده‌های ادبیات ما انجام شود و حالا که در این

دانشکده‌ها این نوع مطالعات تطبیقی جزو برنامه‌های رسمی دانشگاهی نیست، کتابی چون قحط خورشید این جای خالی را پر می‌کند. گرچه در پنجاه و شش سال پیش ا.ج. آربری تعداد بسیار کمی از رباعیات مولانا را ترجمه کرده، اما این برای نخستین بار است که ۱۱۹ رباعی مولانا به انگلیسی ترجمه و در یک متن دوزبانه در اختیار دانشجویان ادبیات قرار گرفته است. امید آنکه تعداد بیشتری از ۲۰۰۰ رباعی مولانا در یک چاپ مستقل در آینده در اختیار خوانندگان قرار داده شود.

در همین جا تشکر بی‌پایان خودم را تقدیم زارا هوشمند می‌کنم که با سخاوتمندی تمام ترجمه‌های خود را در چاپ جدید قحط خورشید در اختیار من گذاشتند.

مجید روشنگر

شهریور ۱۳۸۴

کالیفرنیا